

SVARBIAUSI PARLAMENTO NARIO TEISINIO STATUSO ELEMENTAI LIETUVOS RESPUBLIKOJE IR KITOSE PASAULIO VALSTYBĖSE

JUTA VEČERSKYTĖ-ALSHAIBAN

Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto

Viešosios teisės institutas

Public Law Institute of Mykolas Romeris University Faculty of Law

Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius

El. paštas juta_vecerskyte@yahoo.com

Santrauka

Parlamento nario teisinis statusas yra kompleksinė sąvoka, sudaryta iš keleto esminių elementų, kurių kiekvienas yra svarbus. Pradedant priešaiškos konstituciniu reglamentavimu, parlamento nario pareigomis ir teisėmis, pareigų nesuderinamumu, imuniteto, indenniteto bei laisvojo mandato apimtimi ir baigiant įgaliojimų pasibaigimo pagrindais – visus šiuos aspektus dera aptarti išsamiai bei nuosekliai tam, kad būtų atskleistas šio instituto sudėtingumas ir įvairiapusiškumas. Analizę praturtina užsienio valstybių patirtis ir konkrečių pavyzdžių aptarimas.

Reikšminiai žodžiai: parlamento narys; parlamento nario teisinis statusas; parlamento nario imunitetas; parlamento nario indennitetas; parlamento nario laisvasis mandatas; parlamento nario teisės ir pareigos; pareigų nesuderinamumas.

Įvadas

Parlamentaro teisinio statuso nustatymo problema – neišsemia-ma konstitucinės teisės mokslo sritis¹. Lietuvoje atskiri Tautos atstovo teisinio statuso elementai išsamiai nagrinėti keliuose reikšminguose moksliniuose straipsniuose, tačiau pasigendama parlamentaro teisi-nio statuso, kaip sudėtinio junginio, sisteminės analizės ir lyginimo su užsienio valstybių konstituciniu reguliavimu vienu ar kitu aspektu. Straipsnio tikslas – atskleisti, ar Lietuvos Respublikoje parlamentarams suteikiamas teisinis statusas iš esmės tapatus nustatytajam kitose vals-tybėse, ar kuo nors išsiskiria. Tyrimo objektas yra parlamento nario teisinis statusas ir pagrindiniai jo elementai. Siekiant iškelto tikslo at-likta teisės aktų ir literatūros šaltinių analizė, pasitelkti lyginamasis ir aprašomasis metodai. Vertinant parlamentarų teisinį statusą būtina atsižvelgti į daugelį veiksnių: parlamentaro mandato (laisvojo ar im-peratyvaus) turinį; įgaliojimų įgijimo ir netekimo teisinius pagrindus; parlamentarų teisių ir pareigų dirbant atstovaujamojoje institucijoje visumą; asmens apsaugos (imuniteto) teises garantijas; parlamenta-rų veiklos socialines garantijas (indemnitetą)². Įdomu tai, kad, viena vertus, parlamentinis imunitetas ar laisvasis mandatas pasaulio vals-tybėse laikomas daugelio politinių laisvių garantu, tačiau, kita vertus, gali pasitaikyti piktnaudžiavimo šiomis teisėmis atvejų. Ar šių ir kitų parlamento nario teisinio statuso elementų reglamentavimas sudaro galimybę jomis pasinaudoti savanaudiškais tikslais? Straipsnyje apžvel-giami svarbiausi Seimo nario teisinio statuso elementai ir jų dėsningu-mai Lietuvoje ir kai kuriose užsienio valstybėse.

¹ Butvilavičius, D., Varaška, M. Parlamento nario indemnitetas: teoriniai ir praktiniai aspektai. *Jurisprudencija*. T. 64(56) (2005), p. 92.

² Žilys, J. Parlamentaro konstitucinio statuso bruožai demokratijoje. Teisinis istorinis aspektai. *Parlamento studijos*. Nr. 2 (2004). Taip pat prieinama per internetą: http://www.parlamentostudijos.lt/Nr3/Teise_Zilys.htm [žiūrėta 2015 m. gegužės 10 d.].

1. Priesaikos reikšmė ir jos teisinio reglamentavimo aspektai

Parlamento nario teisinio statuso elementai įtvirtinami įvairiuose teisės aktuose: Konstitucijoje, įstatymuose, parlamento statutuose ar reglamentuose. Dažnai įtvirtinama ir sąlyga, kad visas parlamentarui suteikiamas teisės asmuo įgyja tik jam tinkamai prisiekus arba kitu būdu patvirtinus mandatą. Asmeniui prisiekus su išlygomis ar atsisakius prisiekti, jis netenka parlamento nario mandato, tai yra neįgyja visų pagal teisės aktus parlamento nariams suteikiamų teisių ir pareigų. Kadangi pagal Lietuvos Respublikos Konstituciją Seimo narys visas Tautos atstovo teises įgyja tik po to, kai Seime prisiekia būti ištikimas Lietuvos Respublikai, išrinkti Seimo nariai pagal Konstituciją privalo prisiekti pirmajame naujai išrinkto Seimo posėdyje. Įstatymų leidėjas pagal Konstituciją turi pareigą nustatyti tokią Seimo nario priesaikos davimo tvarką, kad visi Seimo nariai prisiektų būtent pirmajame naujai išrinkto Seimo posėdyje. Išimtis galėtų būti padaryta tik tiems išrinktiems Seimo nariams, kurie negali atvykti į pirmąjį naujai išrinkto Seimo posėdį dėl ypač svarbių pateisinamų priežasčių (pavyzdžiui, dėl ligos); pagal Konstituciją toks išrinktas Seimo narys privalo prisiekti artimiausiame Seimo posėdyje, kai tik išnyksta ypač svarbi pateisinama priežastis, dėl kurios negalėjo prisiekti pirmajame naujai išrinkto Seimo posėdyje³. Konstitucinis Teismas 2004 m. gegužės 25 d. nutarime konstatavo, kad Seimo nario priesaikos aktas yra konstituciškai teisiškai reikšmingas: duodamas priesaiką išrinktas Seimo narys viešai ir iškilmingai įsipareigoja veikti taip, kaip įpareigoja duota priesaika, ir jokiomis aplinkybėmis jos nesulaužyti; nuo priesaikos davimo jam atsiranda konstitucinė pareiga veikti tik taip, kaip įpareigoja duota priesaika, ir jokio-

³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. vasario 10 d. sprendimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. liepos 1 d. nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo statuto (1998 m. gruodžio 22 d. redakcija) 15 straipsnio 4 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ išaiškinimo“. *Valstybės žinios*. 2005, Nr. 21 (vas. 12), p. 25.

mis aplinkybėmis jos nesulaužyti⁴. Pabrėžtina, kad toks įsipareigojimas yra asmeninis ir negali būti perduotas / perleistas ar perimtas. Konstitucinis imperatyvas, kad Seimo nario mandatas yra individualus, kad šis mandatas ir jo įgyvendinimas negali būti kokiu nors būdu perduotas kitam Seimo nariui, reiškia ir tai, kad Konstitucija draudžia kitam Seimo nariui įgyvendinti tą mandatą, kuris jam nepriklauso⁵.

Parlamento narių priesaika ir su ja tiesiogiai susietas mandato įgijimas įtvirtintas Graikijos Respublikos 1975 m. birželio 9 d. Konstitucijos 59 str., Nyderlandų Karalystės 1815 m. rugsėjo 24 d. Konstitucijos 60 str., Čekijos Respublikos 1992 m. gruodžio 16 d. Konstitucijos 23 str., Estijos Respublikos 1992 m. birželio 22 d. Konstitucijos 61 str., Latvijos Respublikos 1922 m. vasario 15 d. Konstitucijos 18 str., Lenkijos Respublikos 1997 m. balandžio 2 d. Konstitucijos 104 str. ir Slovakijos Respublikos 1992 m. rugsėjo 1 d. Konstitucijos 75 straipsnyje. Daugelyje iš minėtų straipsnių yra pabrėžiama, kad parlamento nariai iškilmingai prisiekia pirmajame parlamento posėdyje, taigi konstitucinis priesaikos įtvirtinimas iš esmės sutampa su Lietuvoje taikomomis nuostatomis. Lenkijos ir Slovakijos konstitucijose taip pat nurodoma, kad asmuo, atsisakęs prisiekti arba prisiekęs lygtinai, netenka parlamento nario mandato, tai yra neįgyja tų parlamento nario įgaliojimų, kurie jam buvo suteikti rinkėjų. Vienintelė daugelio užsienio valstybių numatyta išimtis yra galimybė prisiekiančiajam parlamento nariui neištarti priesaikos paskutiniojo sakinio, kuriuo prašoma Dievo pagalbos vykdant įgyjamus įgaliojimus, jeigu tai prieštarauja parlamentaro įsitikinimams.

⁴ Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo 11 straipsnio (2004 m. gegužės 4 d. redakcija) ir 2 straipsnio 2 dalies (2004 m. gegužės 4 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 85 (geg. 26), p. 21–39.

⁵ Lietuvos Respublikos Seimo 2010 m. gegužės 20 d. nutarimas Nr. XI-828 „Dėl pritarimo Seimo specialiosios tyrimo komisijos dėl Seimo narių pateiktų siūlymų pradėti apkaltos procesą Seimo nariui Aleksandriui Sacharukui pagrįstumui ištirti ir išvadai dėl pagrindo pradėti apkaltos procesą parengti išvadai“. *Valstybės žinios*. 2010, Nr. 62 (geg. 29), p. 4–21.

2. Pagrindinės parlamento narių teisės ir pareigos

Verta paminėti, kad parlamentaro statusą gali įgyti asmenys, kurie atitinka pozityvius jiems taikomus cenzus, aptariamus analizuojant parlamentų rinkimų procedūras. Tačiau taip pat daugelyje šalių draudžiama tapti ar net pretenduoti tapti parlamento nariu užimant tam tikras pareigas. Pavyzdžiui, Jungtinėje Karalystėje draudžiama tapti Bendruomenių Rūmų nariais įvairių rūšių teisėjams, valstybės tarnautojams, kariškiams, policijos darbuotojams ir kitiems asmenims⁶. Valstybėse, turinčiose dvejų rūmų parlamentus, šie formuojami skirtingai ir aukštųjų rūmų parlamento nariai dažnai ne renkami, o skiriami į pareigas, kartais ir iki gyvos galvos. Jungtinėje Karalystėje lordai savo įgaliojimus įgyja, kai atsiranda pagrindas jiems užimti lordo poziciją arba nuo jų paskyrimo dienos (suteikus titulą). Nepaisant skirtingos rūmų rinkimų tvarkos, parlamento nario sąvoka apima abiejų rūmų narius, tačiau jie vienu metu negali užimti abiejų rūmų nario pozicijos. Griežtas draudimas vienu metu būti abiejų parlamento rūmų nariu yra nustatytas Čekijos Respublikos 1992 m. gruodžio 16 d. Konstitucijos 21 str., Ispanijos Karalystės 1978 m. spalio 31 d. Konstitucijos 67 str., Italijos Respublikos 1947 m. gruodžio 27 d. Konstitucijos 65 str., Japonijos 1947 m. gegužės 3 d. Konstitucijos 7 str., Lenkijos Respublikos 1997 m. balandžio 2 d. Konstitucijos 102 str., Rusijos Federacijos 1993 m. gruodžio 12 d. Konstitucijos 97 str. ir Slovėnijos Respublikos 1991 m. gruodžio 23 d. Konstitucijos 100 straipsnyje. Apibendrinant konstatuotina, kad mūsų valstybės Konstitucijoje įtvirtintas Seimo nario pareigų nesuderinamumo su kitomis pareigomis ir darbu principas reiškia, jog Seimo nario pareigos yra nesuderinamos su jokia kita veikla (pareigų užėmimu, darbo atlikimu, tarnybos ėjimu, kitų funkcijų vykdymu, kitokių užduočių atlikimu, vadinamųjų garbės pareigų užėmimu) Lietuvos valstybės įstaigoje, įmonėje, organizacijoje ar

⁶ Adler, J. *Constitutional and administrative law*. Macmillan, 1994, p. 156.

savivaldybių įstaigoje, įmonėje, organizacijoje arba užsienio valstybių įstaigoje, įmonėje, organizacijoje, arba tarptautinėje įstaigoje, įmonėje, organizacijoje, arba privačioje įstaigoje, įmonėje, organizacijoje, arba atstovaujant tokiai įstaigai, įmonei, organizacijai, išskyrus pačioje Konstitucijoje *expressis verbis* nurodytas arba implicitiškai numatytas pareigas: 1) Konstitucijos 60 straipsnio 1 dalyje nurodytas Seimo nario pareigas Seime, apimančias Seimo Pirmininko, Seimo Pirmininko pavaduotojo pareigas, tokias Seimo nario pareigas Seime, kurias Seimo narys pagal Seimo statutą užima Seimo vadovybėje ar vadovaudamas Seimo struktūriniais padaliniais, kitas pareigas Seime, kurias gali užimti tik Seimo narys, taip pat tokias pareigas tarpparlamentinėse ir kitose tarptautinėse institucijose, kurias įmanoma užimti tik būnant Seimo nariu; 2) Konstitucijos 60 straipsnio 2 dalyje nurodytas Ministro Pirmininko ar ministro pareigas; 3) tokias pareigas Konstitucijoje numatytuose susivienijimuose, kurios yra susijusios su jo naryste atitinkamame susivienijime⁷. Aiškindamas Konstitucijos 60 straipsnio 3 dalyje įtvirtintą Seimo nario teisę gauti atlyginimą už kūrybinę veiklą, Konstitucinis Teismas 2004 m. liepos 1 d. nutarime pabrėžė, kad kūrybinės veiklos samprata sietina su siekiu sukurti mokslo, technikos, kultūros ar meno kūrinį; vienas iš Seimo nario konstitucinės kūrybinės veiklos laisvės ypatumų yra tas, kad Seimo narys šią laisvę įgyvendina ne kaip darbo, tarnybos ar pan. santykių subjektas; tik už tokią kūrybinę veiklą Seimo narys turi teisę gauti atlyginimą. „Pedagoginės ir kūrybinės veiklos konstitucinės sampratos nėra tapačios, kiekviena iš jų turi savarankišką turinį. Šios sąvokos negali būti sutapatinamos, jos nėra sinonimai ir nė viena iš jų neapima kitos. Konstitucijoje pedagoginė veikla yra atribota nuo kūrybinės veiklos: pedagoginė veikla

⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. vasario 10 d. sprendimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. liepos 1 d. nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo statuto (1998 m. gruodžio 22 d. redakcija) 15 straipsnio 4 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ išaiškinimo“. *Valstybės žinios*. 2005, Nr. 21 (vas. 12), p. 25.

siejama su dėstyumu, mokymu, ugdymu mokymo, auklėjimo įstaigose (įskaitant aukštąsias mokyklas), tuo tarpu kūrybinė veikla <...> yra veikla, kuria siekiama sukurti mokslo, technikos, kultūros ar meno kūrinį“ *inter alia* reiškia, jog Seimo narys gali gauti atlyginimą už kūrinio sampratą atitinkančią paskaitą, sukurtą įgyvendinant Seimo nario konstitucinę kūrybinės veiklos laisvę; dėl kūrinio sampratą atitinkančios paskaitos, kurios išraiškos forma *inter alia* gali būti rašytinė arba žodinė, gali būti sudaroma sutartis, tačiau tokios sutarties pagrindu negali atsirasti darbo, tarnybos ar pan. santykiai⁸. Daugelis valstybių švelniau ar griežčiau riboja galimybę užsiimti kita nei parlamentaro veikla. Dažniausiai nurodomi ribojimai dirbti valstybės tarnyboje, užsiimti verslu, eiti tam tikras atitinkamos valstybės teisės aktuose įvardytas pareigas, tačiau dažnai nedraudžiama užsiimti, kaip nustatyta Rusijos Konstitucijos 97 straipsnyje, pedagogine, mokslinė ar kūrybine veikla. Pavyzdžiui, imperatyvus draudimas užsiimti su parlamentaro tiesiogiai vykdomomis pareigomis nesuderinama kita veikla įtvirtintas Čekijos Konstitucijos 22 str., Estijos Konstitucijos 63 str., Graikijos Konstitucijos 57 str., Ispanijos Konstitucijos 70 str., Italijos Konstitucijos 65 str., Lenkijos Konstitucijos 103 ir 107 straipsniuose. Parlamentarams, atsižvelgiant į jų priklausymą vieniems ar kitiems parlamento rūmams, jeigu kalbame apie dvejų rūmų parlamentus, gali būti suteikti skirtingi įgaliojimai. Tačiau bendra taisyklė, kurią galėtume taikyti visais atvejais, galėtų būti tokia, kokia įtvirtinta Suomijos Konstitucijos 30 straipsnyje, tai yra parlamento nariui neturi būti trukdoma vykdyti jo įgaliojimus.

Kaip tipines parlamentaro turimas teises ir vykdomas pareigas galėtume išskirti šias:

⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. vasario 23 d. sprendimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. liepos 1 d. nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo statuto (1998 m. gruodžio 22 d. redakcija) 15 straipsnio 4 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ motyvuojamosios dalies II skyriaus 13.6, 14.6.5, 16 punktų nuostatų išaiškinimo“. *Valstybės žinios*. 2011, Nr. 24 (vas. 26), p. 69–80.

1. Dalyvauti parlamento posėdžiuose.

Asmenys turi lankyti parlamento posėdžius, dalyvauti komitetų veikloje ir tinkamai eiti savo pareigas visos parlamento kadencijos metu. Jeigu parlamentarai nevykdo savo pareigų ir netinkamai dalyvauja parlamento veikloje, jam gali būti taikomos drausminės nuobaudos, mažinamas atlyginimas ar net gali būti šalinamas iš parlamento įstatymo nustatyta apkaltos proceso tvarka. Konstitucinis Teismas 2004 m. liepos 1 d. nutarime, interpretuodamas Seimo nario konstitucinį statusą, konstatavo: dalyvauti Seimo posėdžiuose yra Seimo nario konstitucinė pareiga⁹.

2. Siūlyti svarstyti klausimus.

Parlamentarai, nepriklausomai nuo jų išrinkimo būdo (jeigu parlamentas ar kurie nors rūmai renkami pagal mišrią rinkimų sistemą), turi vienodas ir lygias galimybes siūlyti svarstyti aktualesnius klausimus ir spręsti iškilusias problemas. Kaip reglamentuoja Suomijos Konstitucijos 31 straipsnis, kiekvienas parlamento narys turi teisę laisvai pasisakyti parlamente visais svarstomais klausimais ir dėl jų nagrinėjimo tvarkos. Tačiau tame pačiame straipsnyje taip pat pasakyta, kad kiekvienas parlamentarai turi elgtis oriai ir etiškai bei su kitais asmenimis nesusielgti įžeidžiančiai, o jeigu taip nutinka, toks asmuo gali būti nušalintas nuo parlamento darbo iki dviejų savaitių trukmės laikotarpiui.

3. Teikti siūlymus dėl įstatymų priėmimo.

Įstatymų iniciatyvos teisės esmė tokia, kad parlamento nario ar kito kompetentingo asmens pateiktas siūlymas turi būti svarstomas, tačiau tai nereiškia, kad pasiūlytas įstatymo projektas turi būti priimtas.

4. Sprendžiamojo balso teisė.

Parlamentuose teisės aktai ir sprendimai priimami balsuojant ir šiems sulaukus atitinkamos parlamentarų balsų daugumos. Visi par-

⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. liepos 1 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo Statuto (1998 m. gruodžio 22 d. redakcija) 15 straipsnio 4 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 105 (liep. 6), p. 14–31.

lamento nariai savo galimybėmis paveikti įstatymų priėmimo procesą yra lygūs, kiekvienas balsuodamas turi tik vieną balsą. Šiuo atveju įdomus Prancūzijos Respublikos 1958 m. spalio 4 d. Konstitucijos 27 straipsnis, kuris nustato, kad parlamento narių balsavimo teisė yra asmeninė, o organinis įstatymas išimtiniais atvejais gali leisti perduoti balso teisę, tačiau tokiu atveju niekam negali būti perduotas daugiau nei vienas mandatas.

5. Parlamento nariai turi teisę, o kartu ir pareigą, būti išrinkti parlamento komiteto, komisijos nariais. Tinkamas dalyvavimas komitetų ar komisijų veikloje yra privalomas.

Pažymėtina, kad Seimo nario įgaliojimų vykdymas neapsiriboja dalyvavimu Seimo, jo komitetų, kitų struktūrinių padalinių posėdžiuose. Šiame kontekste paminėtina, kad Seimo nario įgaliojimų vykdymas, taigi ir Konstitucijos 60 straipsnio 3 dalyje nurodytas Seimo nario darbas, yra ir tokia Seimo nario veikla, kai jis vykdo Seimo, jo komitetų, kitų struktūrinių padalinių pavedimus, kitas užduotis, įstatymų nustatytais atvejais atstovauja Seimo narių grupėms ir pan. Tokia Seimo nario veikla – tai Konstitucijos 60 straipsnio 3 dalyje nurodytas Seimo nario darbas, atlyginamas iš valstybės biudžeto. Paminėtina ir tai, kad pagal Konstitucijos 60 straipsnio 2 dalį Seimo narys gali būti skiriamas Ministru Pirmininku ar ministru. Tai suponuoja galimybę diferencijuotai reguliuoti jų darbo Seime santykius; įstatymų leidėjas šioje srityje turi tam tikrą diskreciją¹⁰.

6. Teisė dalyvauti ir kitų komitetų, kurių nariais jie nėra, posėdžiuose, kuriuose jie turi patarimojo balso teisę. Ši teisė yra tarsi papildoma ar fakultatyvinė ir mažas parlamentarų aktyvumas šiuo aspektu retai sukelia jiems neigiamų pasekmių.

¹⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. vasario 10 d. sprendimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. liepos 1 d. nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo statuto (1998 m. gruodžio 22 d. redakcija) 15 straipsnio 4 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ išaiškinimo“. *Valstybės žinios*. 2005, Nr. 21 (vas. 12) p. 25.

3. Imuniteto ir indemniteto suteikimo parlamento nariams esmė

Parlamentarai, tinkamai eidami savo pareigas, ne tik turi teisių, bet ir įgyja tam tikrų privilegijų, be kurių aptarimo negalėtume iki galo atskleisti parlamento nario teisinio statuso. Pirmiausia derėtų aptarti imuniteto ir indemniteto teisinės sąvokas. Imunitetas – tai parlamento nario teisinė neliečiamybė. Apibūdinant Seimo nario imunitetą pabrėžiama, kad imunitetas – tai speciali garantija, kuria siekiama užtikrinti nenutrūkstamą Seimo narių įgaliojimų įgyvendinimą ir kartu Seimo funkcionavimą. Nurodoma ir tai, kad imunitetas yra procesinė užkarda suimti ar kitaip suvaržyti Seimo nario judėjimo ir bendrąją veiksmų atlikimo laisvę¹¹. Konstitucinio Teismo 2004 m. liepos 1 d. nutarime konstatuota, kad Seimo nario – Tautos atstovo, konstitucinis teisinis statusas iš esmės skiriasi nuo kitų piliečių ir kitų valstybės pareigūnų konstitucinio teisinio statuso, kad Seimo nario imunitetas apima Seimo nario asmens neliečiamumą, draudimą Seimo narį be Seimo sutikimo patraukti baudžiamojon atsakomybėn, suimti, kitaip suvaržyti jo laisvę¹².

Viena iš universaliausių pasaulio valstybių teisės aktuose pasikartojančių privilegijų – parlamento narys negali būti suimamas ar apribojama jo laisvė be parlamento ar atitinkamų jo rūmų sutikimo. Nustatoma, kad tarp parlamento sesijų tokį sutikimą gali duoti vadovybė. Parlamentaro imunitetas garantuojamas Čekijos Konstitucijos 27 str., Estijos Konstitucijos 76 str., Graikijos Konstitucijos 62 str., Ispanijos Konstitucijos 71 str., Italijos Konstitucijos 68 str., Japonijos Konstitu-

¹¹ Sinkevičius, V. Seimo nario imunitetas: kai kurios teorinės ir praktinės problemos. *Socialinių mokslų studijos*. 2009, [t.] 1(1), p. 7–35.

¹² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. liepos 1 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo statuto (1998 m. gruodžio 22 d. redakcija) 15 straipsnio 4 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 105 (liep. 6), p. 14–31.

cijos 9 str., Kinijos Konstitucijos 74 str., Latvijos Konstitucijos 29 str., Prancūzijos 26 str., Lenkijos Konstitucijos 105 str. bei Rusijos Konstitucijos 98 straipsnyje. Tačiau ši taisyklė ne be išimties – užklupus asmenį darant nusikaltimą (*in flagranti*), jis gali būti suimamas ir be parlamento leidimo. Vokietijos Federacinės Respublikos 1949 m. gegužės 23 d. Pagrindinio Įstatymo 46 straipsnyje nurodoma, kad deputatas gali būti patrauktas atsakomybėn ar suimtas tik gavus Bundestago sutikimą, išskyrus, kai jis suimamas darant nusikaltimą arba kitą dieną. Slovėnijos Konstitucijos 83 straipsnis skelbia, kad deputatas negali būti suimtas ar traukiamas baudžiamojon atsakomybėn be Valstybės Susirinkimo sutikimo, išskyrus atvejus, jei narys būtų užkluptas darant nusikaltimą, už kurį yra numatoma didesnė nei penkerių metų laisvės atėmimo bausmė. Panašiai suformuluotas ir Suomijos Konstitucijos 30 straipsnis, kuriame nurodoma, kad parlamento sutikimo gali neprireikti, jeigu parlamentaras yra pagrįstai įtariamas padaręs nusikalstamą veiką, už kurią minimali nustatyta bausmė yra įkalinimas ilgiau nei šešiams mėnesiams. Lenkijos Konstitucinis Tribunalas yra pasisakęs dėl imuniteto taikymo apimties kandidatams į parlamento narius ir naujai išrinktiems deputatams ar senatoriams. Tribunalas nurodo, kad parlamentaro mandatas neapsaugo asmens tokiu atveju, jeigu prieš jį baudžiamasis procesas pradėtas anksčiau, nei asmuo išrenkamas deputatu ar senatoriumi. Veiksmai turi būti tęsiami, nes parlamentaro mandato įgijimas savaime nesustabdo jau pradėto proceso. Baudžiamasis procesas gali būti sustabdomas tik tuo atveju, jeigu tokį sprendimą priima atitinkami parlamento rūmai¹³.

Kita privilegija, indėmnitetas, gali būti suprantama dvejopai – kaip tam tikra galimybė laisvai reikšti savo mintis ir kaip įvairios finansinės / socialinės garantijos. Viename reikšmingame moksl-

¹³ Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo 2001 m. lapkričio 28 d. sprendimas Nr. K 36/01 „Dėl parlamentaro imuniteto taikymo apimties“. Prieiga per internetą: <http://trybunal.gov.pl/en/case-list/judicial-decisions/art/5758-zasieg-czasowy-immunitetu-parlamentarnego/> [žiūrėta 2016 m. sausio 10 d.].

niame straipsnyje šia tema teigiama, kad teisės doktrinoje terminas *indemnitetas* gali būti suprantamas trimis reikšmėmis: pirmoji – tai neatsakingumas už kalbas, nuomonės dėstymą ir kitus veiksmus atliekant parlamentaro pareigas parlamento rūmuose, komitete, komisijoje ar kitur, kai kalba yra viešojo pobūdžio, lygiai taip pat už teikiamų įstatymų projektų ar kitų dokumentų turinį, už balsavimą, paklausimus, pataisas ir kt. Antruoju požiūriu *indemnitetas* – tai draudimas apklausti parlamentarą dėl aplinkybių, kurias jis sužinojo atlikdamas savo, kaip Tautos atstovo, pareigas. Trečiaja reikšme ši konstitucinė kategorija apima visumą parlamentaro veiklos garantijų, turinčių socialinį-ekonominį pobūdį¹⁴. Pagrindinis Seimo nario imuniteto ir *indemniteto* skirtumas yra tai, kad *indemnitetas*, tai yra draudimas persekioti Seimo narį už kalbas ir balsavimus Seime, yra absoliutus – Seimas neturi teisės spręsti, ar panaikinti minėtą draudimą; Seimo narys už kalbas ir balsavimus Seime negali būti traukiamas atsakomybėn, negali būti kitaip persekiojamas niekada, taigi net ir po to, kai pasibaigia Seimo nario kadencija ir asmuo jau nėra Seimo narys.

Taigi, viena vertus, parlamentaras turi teisę laisvai kalbėti posėdžių metu, jis negali būti traukiamas atsakomybėn už kalbas, sakomas iš parlamento tribūnos. Bendra taisyklė skamba taip – už kalbas ir balsavimą parlamento narį persekioti draudžiama, nebent jis savo kalbomis šmeižtų ar įžeistų kitus asmenis. Čekijos Konstitucijos 27 straipsnis nustato, kad deputato ar senatoriaus negalima persekioti ir bausti už balsavimus parlamente. Šios valstybės Konstitucinis Teismas pateikė išsamią nuomonę dėl parlamentaro *indemniteto* apimties. Paminėtina, kad deputatai bei senatoriai yra saugomi *indemniteto* ir už kalbas negali būti traukiami atsakomybėn (išskyrus Konstitucijoje nustatytas išimtis). Tačiau saugoma parlamentarų kalba turi būti tiesiogiai susijusi su parlamentaro įgaliojimų (mandato)

¹⁴ Butvilavičius, D., Varaška, M. Parlamento nario *indemnitetas*: teoriniai ir praktiniai aspektai. *Jurisprudencija*. T. 64(56) (2005), p. 93.

vykdymu, indėmnetu parlamentarai naudojami atitinkamuose parlamento rūmuose arba parlamente apskritai ir ši nuostata grįsta ne teritoriniu parlamento rūmų aspektu (indėmneto veikimas apima ne konkretų pastatą), taip pat apima ir kitas vietas, kuriose gali į posėdį susirinkti parlamentas arba atitinkami jo rūmai¹⁵. Panašiai į Čėkijos Konstitucijos nuostatas skamba Estijos Konstitucijos 62 str., Graikijos Konstitucijos 61 str., Italijos Konstitucijos 68 str., Prancūzijos Konstitucijos 26 str. ir Vokietijos Pagrindinio Įstatymo 46 straipsnis. Ispanijos Konstitucijos 71 straipsnis įtvirtina draudimą persekioti parlamento narius už jų išsakytą nuomonę einant savo pareigas. Švedijos Karalystės 1974 m. vasario 27 d. Akto dėl valdymo formos 4 skyriaus 12 str. nustato, kad Riksdago nario teisinis persekiojimas dėl jo pasisakymo ar veiksmų einant pareigas negalimas tol, kol tam nepritaria penki šeštadaliai balsavusių Riksdago narių. Japonijos Konstitucijos 10 straipsnyje įtvirtinta, kad abėjų parlamento rūmų nariai negali būti atsakingi ar persekiojami dėl savo pasisakymų, balsavimų ar diskusijų parlamente. Šiek tiek detaliau teisinio poveikio rūšys aptariamos Kinijos Konstitucijos 75 straipsnyje, kuris nustato, kad Nacionalinio Liaudies Kongreso deputatai negali būti patraukti teisinėn atsakomybėn už savo pasisakymus ir balsavimus posėdžiuose. Šiuo aspektu labiausiai apibrėžtas ir detalizuotas Latvijos Konstitucijos 28 straipsnis, kuriame nurodoma, kad Saeimos nariui už balsavimus ar nuomonę, išsakytą einant savo pareigas, negali būti pradėtas teisinis, administracinis ar drausminis procesas. Daugelio valstybių konstitucijose pabrėžiama, kad parlamentarai privalo kalbėti ir elgtis tinkamai bei laikytis aukštų elgesio standartų. Kaip antai Suomijos Konstitucijoje įtvirtinta, kad parlamento narys išsipareigoja laikytis teisingumo ir tiesos, kiekvienas parlamentaras turi elgtis oriai ir etiš-

¹⁵ Čėkijos Respublikos Konstitucinio Teismo 2015 m. birželio 16 d. sprendimas Nr. 3018/14 „Dėl parlamentaro indėmneto apimties“. Prieiga per internetą: <http://www.usoud.cz/en/decisions/20150616-1-us-301814-scope-of-parliamentary-immunity/> [žiūrėta 2016 m. sausio 10 d.].

kai, neįžeisti kito asmens. Pietų Korėjos Konstitucijos 46 straipsnis nurodo, kad Nacionalinio Susirinkimo nariai privalo laikytis aukštų sąžiningumo standartų, teikti pirmenybę nacionaliniams interesams ir sąžiningai įgyvendinti savo pareigas.

Parlamento nariui garantuojama teisė gauti atlyginimą už parlamentinę veiklą ir teisė į išlaidų, susijusių su parlamentine veikla, padengimą. „Seimo nario pareigos Seime, už kurias jis gauna atlyginimą, apima tik tas pareigas Seime, kurias gali užimti tik Seimo narys, taip pat tokias pareigas tarpparlamentinėse ir kitose tarptautinėse institucijose, kurias įmanoma užimti tik būnant Seimo nariu. Kai dėl ypatingų aplinkybių (ekonominės krizės, gaivalinės nelaimės ir kt.) valstybėje susiklosto itin sunki ekonominė, finansinė padėtis <...> įstatymų leidėjas gali pakeisti teisinį reguliavimą, pagal kurį nustatyti atlyginimai įvairiems asmenims, ir įtvirtinti tiems asmenims mažiau palankų atlyginimų teisinį reguliavimą, jei tai būtina siekiant užtikrinti gyvybiškai svarbius visuomenės ir valstybės interesus, apsaugoti kitas konstitucines vertybes“ *inter alia* reiškia, kad valstybėje susiklosčius itin sunkiai ekonominei, finansinei padėčiai įstatymų leidėjas gali laikinai nustatyti mažesnę Seimo nario atlyginimą negu nustatytasis Seimo kadencijos pradžioje¹⁶. Daugumoje valstybių parlamentariai gauna mėnesinį atlyginimą, tačiau, kaip reglamentuota Japonijos Konstitucijos 49 straipsnyje, abiejų parlamento rūmų nariams teisės aktų nustatyta tvarka iš valstybės biudžeto mokamas atitinkamas metinis atlyginimas. Taip pat parlamentarams būna kompensuojamos ir jų kelionių išlaidos (paden-

¹⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. sausio 15 d. sprendimas dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. lapkričio 9 d. nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo narių darbo sąlygų įstatymo 13 straipsnio 1 dalies atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ ir 2006 m. kovo 28 d. nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 62 straipsnio 1 dalies 2 punkto, 69 straipsnio 4 dalies (1996 m. liepos 11 d. redakcija), Lietuvos Respublikos Teismų įstatymo 11 straipsnio 3 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 96 straipsnio 2 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ nuostatų išaiškinimo“. *Valstybės žinios*. 2009, Nr. 6 (saus. 17), p. 13–20.

giamos išlaidos arba skiriama fiksuota tikslinga išmoka), skiriamos lėšos kanceliariinėms ir ryšio išlaidoms. Paminėtina, kad Jungtinėje Karalystėje tik Bendruomenių Rūmų nariai už savo veiklą iš valstybės biudžeto gauna atlyginimą bei kompensacijas už išlaidas transportui, o Lordų rūmų nariams atlyginimas (kaip ir kompensacijos) nėra mokamas. Kanados Konstitucijoje įtvirtinta nuostata, kad parlamento rūmų nariams suteikiamos privilegijos negali būti didesnės nei tos, kuriomis naudojasi parlamentariai Jungtinėje Karalystėje. Belgijos Karalystės 1831 m. vasario 7 d. Konstitucijos 71 straipsnyje nurodoma, kad senatoriai taip pat negauna atlyginimo, tačiau jie turi teisę į išlaidų atlyginimą.

4. Kodėl parlamentarams garantuojamas laisvasis mandatas?

Tiesiogiai su parlamento nario teisiniu statusu susijusi ir laisvojo mandato sąvoka. Seimo narys, kaip dažnai pabrėžiama, yra visos Tautos atstovas. Seimo nario mandatas yra laisvas – savo veikloje Seimo narys vadovaujasi tik Konstitucija, valstybės interesais ir savo sąžine. Seimo narys negali būti varžomas jokių mandatų; Seimo narys negali būti atšauktas¹⁷. Laisvasis mandatas reiškia tokį atstovaujamosios institucijos (parlamento) nario ryšį su rinkėjais, kai jis juridiskai nesaistomas vadinamaisiais rinkėjų priesakais, neprivalo įgyvendinti rinkimų apygardos rinkėjų valingų nurodymų ir negali būti atšauktas prieš laiką, tai yra nutrauktas mandato galiojimas nepasibaigus parlamento kadencijos laikui. Vadinasi, po to, kai parlamentaras buvo išrinktas ir jam suteiktas mandatas, be jo valios niekas negali nutraukti mandato galios iki kitų rinkimų. Kita vertus, toks deputato teisinis statusas reiškia, kad jam negali daryti poveikio ir regiono, kurio teritorijoje yra deputato rinkimų apygarda, valdžia. Konstitucinėje dok-

¹⁷ Sinkevičius, V. Seimas – tautos atstovybė: konstituciniai pagrindai. *Jurisprudencija*. 2006, [t.] 9(87), p. 53.

trinoje taip pat pripažįstama, kad laisvojo mandato principas galioja ne tik pagal mažoritarinę rinkimų sistemą išrinktiems deputatams, tačiau ir tiems, kurie mandatą įgijo dalyvaudami proporciniuose (partinių sąrašų) rinkimuose. Toks požiūris į laisvąjį mandatą reiškia ir tai, kad deputato mandato negali atimti politinės partijos vadovybė (rinkimų susivienijimas) netgi tuo atveju, kai deputatas nutraukia narystę šioje politinėje partijoje ar kitoje politinėje organizacijoje¹⁸. Konstitucinis Teismas konstatavo, kad Konstitucija suponuoja tokią Seimo nario nuožiūros ir sąžinės sampratą, pagal kurią tarp parlamentaro nuožiūros ir sąžinės ir Konstitucijos reikalavimų, Konstitucijos saugomų ir ginamų vertybių neturi būti atotrūkis: pagal Konstituciją Seimo nario nuožiūra ir jo sąžinė turi būti orientuotos į Konstituciją, į Tautos ir Lietuvos valstybės interesus¹⁹. Taigi laisvasis mandatas jokia būdu nereiškia, kad parlamento narys neturi pareigų ir atsakomybės. Konstitucijos 60 straipsnio 1 dalyje nustatyto teisinio reguliavimo tikslas yra užtikrinti Seimo nario, kaip Tautos atstovo, laisvąjį mandatą, jo darbo Seime bei kitos parlamentinės veiklos nepertraumumą, garantuoti, kad Seimo narys veiks vadovaudamasis Tautos ir Lietuvos valstybės, o ne savo asmeniniais ar grupiniais interesais, kandidatą į Seimo narius iškėlusį ar jį rėmusių politinių partijų ar politinių organizacijų, visuomeninių organizacijų, kitų organizacijų ar kitų asmenų interesais, teritorinių bendruomenių, Seimo nario rinkimų apygardos rinkėjų interesais, kad Seimo narys nesinaudos savo statusu, laisvuju mandatu savo ar sau artimų asmenų arba kitų asmenų privačiai naudai gauti, kad kiekvienas Seimo narys turės galimybę vykdyti savo konstitucinę priedermę nuolatos

¹⁸ Žilys, J. Parlamentaro konstitucinio statuso bruožai demokratijoje. Teisinis istorinis aspektai. *Parlamento studijos*. Nr. 2 (2004). Taip pat prieinama per internetą: http://www.parlamentostudijos.lt/Nr3/Teise_Zilys.htm [žiūrėta 2010 m. sausio 14 d.].

¹⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. liepos 1 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo statuto (1998 m. gruodžio 22 d. redakcija) 15 straipsnio 4 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 105 (liep. 6), p. 14–31.

dalyvauti Seimo – Tautos atstovybės, darbe, nepertraukiamai vykdyti savo, kaip Tautos atstovo, konstitucinius įgaliojimus²⁰.

Valstybės, kuriose parlamentarams suteikiama teisė priimti sprendimus laisvai ir nevaržomai, laikantis konstitucijos, įstatymų ir savo sąžinės, gali pasirinkti du variantus – konstituciškai įtvirtinti laisvąjį mandatą arba drausti imperatyvų mandatą. Suomijos Konstitucijos 29 straipsnyje nurodoma, kad parlamentaras įsipareigoja laikytis teisingumo ir tiesos, jis turi laikytis Konstitucijos ir jokie kiti nurodymai asmeniui nėra privalomi. Išrinktas parlamento narys yra nepriklausomas nuo savo rinkėjų, jis negali būti verčiamas vykdyti kokius nors nurodymus, vienaip ar kitaip balsuoti. Laisvasis mandatas paneigia pirmalaikio atšaukimo iš pareigų galimybę, parlamentaro įgaliojimai pasibaigia tik įstatymų nustatytais pagrindais. Laisvasis mandatas (nėra imperatyvaus mandato) yra įtvirtintas Graikijos Konstitucijos 60 str., Estijos Konstitucijos 62 str., Ispanijos Konstitucijos 67 str., Prancūzijos Konstitucijos 27 str., Italijos Konstitucijos 67 str. ir Slovėnijos Konstitucijos 82 straipsnyje. Tačiau daugelyje iš minėtų valstybių yra pabrėžiamas įsipareigojimas Tautai ir poreikis savo įgaliojimus vykdyti tinkamai bei atsakingai. Pavyzdžiui, Austrijos Respublikos 1920 m. lapkričio 10 d. Federalinio Konstitucinio Įstatymo 56 straipsnyje pabrėžiama, kad Nacionalinės Tarybos ir Federalinės Tarybos nariai, vykdydami savo funkcijas, yra saistomi mandato. Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas yra pasisakęs dėl laisvojo mandato, kuris suteikia parlamentarui nevaržomą teisę veikti, saugo nuo išorinės priežiūros bei kontrolės. Parlamento narys, kurį išrenka juo pasitikintys rinkėjai, kartu su kitais parlamento nariais yra visos Tautos atstovas. Parlamentarai savo mandatą vykdo nepriklausomai ir yra nevaržomi jokių nurodymų

²⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. vasario 10 d. sprendimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. liepos 1 d. nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo statuto (1998 m. gruodžio 22 d. redakcija) 15 straipsnio 4 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ išaiškinimo“. *Valstybės žinios*. 2005, Nr. 21 (vas. 12), p. 25.

ar įsakymų, vadovaujasi tik savo sąžine²¹. Kita vertus, turime imperatyvaus mandato sampratą, pagal kurią parlamento narys gauna pavedimą atstovauti rinkėjų grupei, kuri, jeigu parlamentaras netinkamai vykdo pareigas ir nepateisina rinkėjų lūkesčių, gali jį atšaukti iš užimamų pareigų anksčiau laiko. Pavyzdžiui, Kinijos Konstitucijos 77 straipsnis įtvirtina imperatyvaus mandato sampratą, nes yra nurodoma, jog Nacionalinio Liaudies Kongreso deputatai yra kontroliuojami tų vienetų, kurie juos išrinko, o rinkimų vienetai turi teisę įstatymų nustatyta tvarka atšaukti savo išrinktus delegatus. Venesuelos Bolivarо Respublikos 1999 m. gruodžio 15 d. Konstitucijos 197 straipsnyje nustatyta, kad Nacionalinės Asamblėjos nariai privalo dirbti visą darbo dieną viešojo intereso naudai ir nuolat tiesiogiai palaikyti ryšį su savo rinkėjais, atsižvelgti į jų nuomonę, pasiūlymus ir juos informuoti apie savo ir Nacionalinės Asamblėjos veiklą. Kiekvienais metais parlamentaram atskaito rinkėjams toje jurisdikcijoje, kur jie buvo išrinkti, ir gali būti atšaukti referendumu Konstitucijoje ir įstatymuose nustatyta tvarka. Tiesa, šiuo atveju taip pat verta paminėti Bundesrato instituciją Vokietijoje, kuri kartu su Bundestagu vykdo įstatymų leidybos funkcijas. Į šią instituciją išrinkti atstovai siekia atstovauti regioninėms vyriausybėms ir įgyvendinti jų formuojamą politiką valstybės mastu. Taigi, atsižvelgiant į Vokietijos Federacinės Respublikos valdymo ypatumus ir Bundesrato, kaip institucijos, prasmę, nenuostabu, kad Bundesrato nariai naudojami imperatyviu mandatu.

5. Dažniausi įgaliojimų pabaigos pagrindai

Parlamentas yra renkamas kadencijoms ir įprastai į šią instituciją išrinkti ar paskirti asmenys savo įgaliojimus išlaiko visos kadencijos laikotarpiu, tačiau būna ir išimčių. Kai kurios valstybės numato parla-

²¹ Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo 2013 m. rugsėjo 17 d. sprendimas Nr. 2436/10 „Dėl parlamentarų priežiūrai taikomų griežtų proporcingumo reikalavimų“. Prieiga per internetą: http://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Entscheidungen/EN/2013/09/rs20130917_2bvr243610en.html [žiūrėta 2016 m. sausio 10 d.].

mentaro įgaliojimų sustabdymą, kai šie išrenkami į vyriausybę, jeigu tokių pareigų ėjimas yra suderinamas su parlamentaro pareigomis. Pavyzdžiui, Estijos Konstitucijos 64 straipsnis nurodo, kad parlamento nario įgaliojimų laikas sustabdomas, jį paskyrus į Vyriausybę, ir atkuriamas, kai asmuo atleidžiamas iš pareigų Vyriausybėje. Parlamento nario įgaliojimų pabaigos pagrindai įvairiose valstybėse gali daugiau ar mažiau skirtis. Remiantis Lietuvos Respublikos Konstitucijos 63 straipsniu, Seimo nario įgaliojimai nutrūksta, kai: 1) pasibaigia įgaliojimų laikas arba susirenka į pirmąjį posėdį pirmalaikiuose rinkimuose išrinktas Seimas; 2) Seimo narys miršta; 3) Seimo narys atsistatydina; 4) teismas pripažįsta Seimo narį neveiksniu; 5) Seimas panaikina Seimo nario mandatą apkaltos proceso tvarka (Seimo nario mandatas gali būti panaikintas už šurkštų Konstitucijos pažeidimą, priesaikos sulaužymą, nusikaltimo padarymą); 6) rinkimai pripažįstami negaliojančiais arba šurkščiai pažeidžiamas rinkimų įstatymas; 7) Seimo narys pereina dirbti arba neatsisako darbo, nesuderinamo su Seimo nario pareigomis; 8) Seimo narys netenka Lietuvos Respublikos pilietybės. Kitų valstybių konstitucijose paprastai įtvirtinamas baigtinis parlamentaro įgaliojimų nutrūkimo pagrindų sąrašas. Dažniausiai įtvirtinami pagrindai:

1. Kadencijos pasibaigimas.

Parlamentaras renkamas apibrėžtai kadencijai ir jo mandatas galioja iki kadencijos pabaigos – ši įgaliojimų pabaigos rūšis yra pagrindinė. Žemuosiuose rūmuose visų parlamentarų įgaliojimai nutrūksta vienu metu, tai yra po naujų rinkimų. Aukštuosiuose rūmuose, kuriuose dažnai taikomas rotacijos principas, parlamentarų įgaliojimai gali nutrūkti ir ne vienu metu, o dalies parlamento narių – kas kelerius metus.

2. Pirmalaikis parlamento paleidimas.

Šis pagrindas tiesiogiai susiejamas ir su kitos institucijos – vyriausybės – likimu. Dažnai konstitucijose numatoma galimybė, pareiškus nepasitikėjimą vyriausybe ar kitu atveju, paleisti parlamentą anksčiau laiko ir skelbti pirmalaikius jo rinkimus.

3. Parlamentaro rinkimų rezultatų pripažinimas negaliojančiais.

Priežastis šiam įgaliojimų nutrukimo pagrindui atsirasti – šiurkštus rinkimų įstatymų pažeidimas. Galutinį sprendimą dėl rinkimų rezultatų pripažinimo negaliojančiais gali priimti centrinė rinkimų organizuojanti komisija arba atitinkami teismai.

4. Mandato atėmimas pagal specialias procedūras (apkalta).

Šiuo atveju parlamento narys iš užimamų pareigų šalinamas už tam tikrus netinkamus veiksmus. Parlamentaro mandatas apkaltos proceso tvarka panaikinamas parlamentui balsuojant, jeigu tokį sprendimą palaiko reikiama teisės aktais nustatyta balsuojančių parlamentarų dauguma.

5. Parlamentaro mirtis.

6. Parlamentaro atsistatydinimas.

Šia galimybe parlamentarai gali pasinaudoti susiklosčius įvairioms aplinkybėms, pradedant sveikatos problemomis ir baigiant atsistatydinimu dėl tam tikrų nusižengimų ar parlamente pradėtos apkaltos procedūros. Dažniausiai parlamentarų teisė atsisakyti mandato nėra varžoma. Tačiau galime rasti ir unikalių parlamentarų įgaliojimų praradimo atvejų. Pavyzdžiui, Čilės Respublikos 1980 m. rugsėjo 11 d. Politinės Konstitucijos 60 straipsnyje nustatyta, kad deputatas ar senatorius netenka savo pareigų išvykę iš šalies ilgesniam nei 30 dienų terminui be parlamento rūmų, kuriems jis priklauso, leidimo arba parlamento atitinkamų rūmų pirmininko leidimo, kai parlamentas atostogauja.

Išvados

1. Apibendrintai galima teigti, kad Seimo nario teisinis statusas, kurį sudaro skirtingi elementai, turi būti aiškinamas ne izoliuotai atsižvelgiant elementus vieną nuo kito, bet kaip visuma ir sistema, sudaranti šį kompleksinį institutą. Konstitucijos nuostatos, įtvirtinančios asmens teises ir laisves, negali būti interpretuojamos taip, kad būtų sudarytos

prielaidos supriešinti parlamento nario viešuosius ir privačius interesus, parlamentarui neatlikti priedermės atstovauti Tautai, naudoti mandatą ne Tautos, bet artimų asmenų, rėmusių politinių partijų ar visuomeninių organizacijų naudai. Aukšti parlamento nario elgesio standartai ir atstovavimas ne jį išrinkusiems asmenims, o visai Tautai, pabrėžiami daugelio valstybių konstitucijose.

2. Konstitucinis Teismas konstatavo, kad Seimo nario priesaikos aktas yra konstituciškai teisiškai reikšmingas: duodamas priesaiką išrinktas Seimo narys viešai ir iškilmingai pasižada veikti taip, kaip įpareigoja duota priesaika, ir jokiais aplinkybėmis jos nesulaužyti; nuo priesaikos davimo jam atsiranda konstitucinė pareiga veikti tik taip, kaip įpareigoja duota priesaika, ir jokiais aplinkybėmis jos nesulaužyti. Užsienio valstybėse taip pat nurodoma, kad visaverčiu parlamento nariu, turinčiu Konstitucijoje įtvirtintas teises ir pareigas, asmuo tampa tik tinkamai prisiekęs parlamente. Pabrėžtina, kad egzistuoja, galima sakyti, universali taisyklė, kad parlamentaro įsipareigojimas yra asmeninis ir jokiais būdais bei sąlygomis negali būti perduotas / perleistas ar perimtas.

3. Seimo nario laisvasis mandatas yra viena iš Seimo narių veiklos savarankiškumo ir lygiateisiškumo garantijų. Laisvasis mandatas – ne Tautos atstovo privilegija, o viena iš teisinių priemonių, užtikrinančių, kad Tautos atstovybė – Seimas, veiks tik pagal Tautos ir Lietuvos valstybės interesus. Jokių būdu negalima laisvojo mandato esmės suprasti kaip pareigų ir atsakomybės nebuvimo, nes davęs priesaiką parlamentaras yra įsipareigojęs laikytis Konstitucijos bei įstatymų ir vykdyti teisės aktuose įtvirtintus įgaliojimus. Laisvasis mandatas yra visuotinai demokratinių valstybių garantuojamas parlamentaro teisinio statuso elementas.

4. Suteikiamas imunitetas ir jo apimtis privalo būti konstituciškai pagrįsti, proporcingi imuniteto nustatymu siekiamiems tikslams, tai yra imunitetas turi būti tokios apimties, kuri reikalinga laisvam ir tinkamam parlamentaro pareigų vykdymui užtikrinti. Kitu atveju kiltų

pavojus pažeisti konstitucinius teisinės valstybės, teisingumo ir proporcingumo principus. Suteikus parlamentarams per siauros apimties imunitetą ar jo nesuteikus, asmenims iškiltų politinio susidorojimo grėsmė, tačiau neproporcingai plačios apimties imunitetas gali tapti piktnaudžiavimo objektu ir tam tikra parlamentarų priedanga nuo teisinės atsakomybės. Absoliuti dauguma užsienio valstybių parlamentarams garantuoja teisinę neliečiamybę, tačiau imuniteto panaikinimo sąlygos ir apimtis gana smarkiai skiriasi.

ESSENTIAL ELEMENTS OF THE LEGAL STATUS OF MEMBER OF PARLIAMENT IN LITHUANIA AND VARIOUS COUNTRIES

JUTA VEČERSKYTĖ-ALSHAIBAN

Summary

Keywords: member of parliament; parliamentary legal status; parliamentary immunity; parliamentary indemnity/non-accountability; free representational parliamentary mandate; members of parliament rights and responsibilities; incompatibility of office.

The nature of the parliamentary legal status has always been the subject of lively debate. This study focuses on the nature, duration and exercise of the parliamentary legal status. Providing certain special rights to members of parliament does not mean that they are above the law. Rather, it is a recognition of the fact that, given the importance and magnitude of the mandate entrusted to them by the sovereign people, they require some minimum guarantees to be able to discharge this mandate in an independent and unhindered fashion. This article is delivering a comparative

analysis of the practice of Lithuania and various countries in terms of parliamentary legal status.

The beginning of the mandate differs, but in most countries it coincides with the swearing-in ceremony. Mostly a mandate is representational, which means that elected representatives enjoy absolute independence vis-a-vis their electorate; in the majority of countries the imperative mandate is prohibited. Incompatibility of office is rather strictly regulated and the primary purpose of such incompatibility has been to ensure that members public

or private occupations do not influence their role as representatives of the nation. In every country salaries and allowances form an integral part of members of parliament status.

Parliamentary non-accountability is undoubtedly one of the most effective means of ensuring the proper democratic functioning of parliamentary systems, since it provides members of parliament with protection against prosecution for words spoken or votes cast in parliament.

Unlike parliamentary non-accountability, parliamentary immunity, which is defined as the protection of parliamentarians against civil and/or criminal proceedings for acts carried out in the performance of their duties, is a privilege. The duration of the parliamentary mandate is also related to the concept of representative democracy. Although most countries allow parliamentarians to terminate their mandates, there are also cases in which mandates may be lost involuntarily.

Īteikta 2016 m. vasario 23 d.